

Инклюзивті білім беру пәні бойынша

Кредит саны 3

**п.ғ.м., Дефектология және әлеуметтік жұмыс
кафедрасының оқытушысы
Аринова Камиля Нурлановна**

№ Тақырып/ апта	Тақырыптың атауы	Тақырыптың мазмұны
1	Инклюзивтік және интеграцияланған білім беру ұғымдары	1.1 Инклюзивті оқыту
2	Арнайы (коррекциялық) педагогикадағы «Интеграцияланған оқыту» ұғымы	2.1 Арнайы педагогика 2.2 Интеграция
3	Инклюзивтік (интеграцияланған) білім берудің қалыптасу тарихынан	3.1 «әлеуметтік интеграция» 3.2 Инклюзивті білім берудің қалыптасу тарихынан
4	Инклюзивтік білім берудің негізгі бағыттары, қағидалары, мақсаты мен міндеттері	4.1 Инклюзивтік білім берудің негізгі бағыттары 4.2 Инклюзивтік білім берудің негізгі қағидалары 4.3 Инклюзивтік білім берудің негізгі мақсаты мен міндеттері
5	Инклюзивтік(интеграцияланған) білім беруді ұйымдастырудағы ұсыныстар	5.1 Жалпы ережелер
6	Қазақстан Республикасындағы инклюзивтік білім берудің қазіргі кездегі күйі	6.1 Арнайы нормативтік құқықтық актілер
7	Инклюзивтік және интеграцияланған білім беру ұғымдары	7.1 Стандартты ережелер
8	Арнайы (коррекциялық) педагогикадағы «Интеграцияланған оқыту» ұғымы	8.1 Толық интеграция 8.2 толық емес интеграция 8.3 «Жартылай» интеграция

Курстың мақсаты – студенттерде мүмкіндігі шектеулі балаларға инклюзивті білім беру негіздері бойынша көлемді және біртұтас білім қорын қалыптастыру. Осыған байланысты студенттерді интеграцияланған және инклюзивті білім беру, оның шетелдегі және отандық білім беру жүйесіндегі қалыптасу тарихымен таныстыру.

Пәнді оқытудағы міндеттер:

инклюзивті білім берудің негіздері бойынша білімқорын қалыптастыру;

инклюзивті білім берудің мақсаты мен міндеттерін ашу, мазмұны мен ұйымдастыру түрлері туралы мағлұмат беру;

мектепке дейінгі және мектеп мекемелеріндегі инклюзивті білім беру жағдайларымен таныстыру.

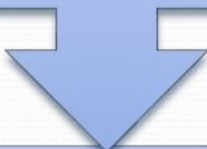

Оқу нәтижелері (пәндік және пәндік емес құзіреті) «Инклюзивті білім беру» курсы дефектолог – мамандар даярлап шығарудағы маңызды пәндердің бірі болғандықтан, негізгі міндет – студенттерді теориялық және практикалық жағынан шыңдау, яғни әр түрлі даму ауытқулары бар балалардың (интеллект, анализаторлық, эмоциональдық - еріктік) сөйлеу әрекеттерінің спецификалық ерекшеліктері, қалыптасу заңдылықтары мен оларды жою туралы қажетті білім, білік машықтарын игерту.

Инклюзивті оқыту (фр. Inclusif - өзіне енгізуші, лат. Include - қосамын, кіргіземін) – ерекше мұқтаждықтары бар балалардың жалпы білім беретін мектептердегі оқыту үрдісін сипаттауда қолданылады.

Инклюзивті оқыту негізінде балалардың қандай да бір дискриминациясын жоққа шығару, барлық адамдарға деген теңдік қатынасты қамтамасыз ету, сонымен бірге оқытудың ерекше қажеттілігі бар балаларға арнайы жағдай қалыптастыру идеологиясы жатыр. Тәжірибе көрсеткеніндей қатаң білім беру жүйесінен балалардың бір бөлігі шығып қалады, өйткені қалыптасқан жүйе мұндай балалардың даралық қажеттілігін қанағаттандыра алмайды. Инклюзивті бағыт мұндай балаларды оқуда жетістікке жетуге ықпал етіп, жақсы өмір сүру мүмкіншілігін қалыптастырады.

Инклюзивті оқыту - барлық балаларға мектепке дейінгі оқу орындарында, мектепте және мектеп өміріне белсене қатысуға мүмкіндік береді.

Интеграция үдерісі (лат. integratio – біріктіру, қайта қалпына келтіру) қандай да бір жүйенің жеке элементтері мен бөліктерінің өзара тәуелділігі мен өзара бір-бірін толықтыратын қасиеттері негізінде қосылып біртұтас жүйеге айналуы.

Интеграция үдерісінің мәні – жүйеге енетін элементтердің іштей сапалық өзгеруі.

Интеграция қағидасы оқыту үдерісінің барлық компоненттерінің өзара байланысын, жүйенің барлық элементтерінің байланысын, жүйелер арасындағы байланыстарды түсіндіреді. Демек, оқыту түрлері мен әдістерін, мазмұнын анықтауда жетекші рольге ие болды.

Интегративтік жолдар немесе тәсілдер педагогикалық үдеріс компоненттерінде интеграция қағидасының жүзеге асуын білдіреді, сөйтіп, педагогикалық үдерістің біртұтастығын қамтамасыз етеді. *Интегративтік үдерістер* тұтас жүйенің немесе жүйедегі жеке элементтердің сапалық өзгерісі болып табылады.

Арнайы педагогикада интеграция ұғымы өзіндік ерекшеліктермен қарастырылады. Н.М. Назарова еңбектерінде бұл ұғым былайша түсіндіріледі: «Арнайы педагогикаға қатысты бұл интеграция термині денсаулық мүмкіндігі шектеулі мүгедек адамдар, зиятында, сенсорлық саласында т.б. кемістіктері бар адамдар шеттетілмейтіндей, әлеуметтік өмірде өзге адамдармен қатар қатысатындай нәтиже беретін үдерісті білдіреді. Білім беру жүйесінің барлық сатыларында интеграция - мүмкіндігі шектеулі балалар мен жасөспірімдер үшін арнайы немесе жалпы білім беру мекемелерінде өзге сау балалармен қатар білім алуға деген шынайы мүмкіндік».

М.И. Никитинаның еңбектерінде де осы тәрізді анықтама келтіріледі: «Дамуы ерекше адамдарды интеграциялау үдерісі туралы айтқанда - түзету педагогикасындағы аталған адамдарды қоғамдық өмірдің барлық салаларына: ғылымға, мәдениетке, экономикаға, білім беру ісіне теңқұқылы адамдар ретінде араластыруды айтамыз».

Н.Н. Малофеева мен Н.Д. Шматко еңбектерінде интеграция үдерісі былайша қарастырылады: ЕБҚЕ балаларды кәдімгі жалпы білім беретін мектептерге интеграциялау. Бүгінгі күні бұл әлемдік үдеріс, мұнда жоғары деңгейде дамыған мемлекеттер де қатысады.

XVII ғ. швейцариялық математик Я.Бернулли (1654-1705) математика ғылымында «интеграл» терминін енгізеді. Кейінгі үш жүзжылдықта интеграциялау термині біртіндеп ғылымның басқа салаларына да ене бастайды: алдымен философияға, кейінірек психологияға, әлеуметтануға, соңынан педагогикаға енеді. «Интеграция» термині латынның *integrare* – толтыру, қалпына келтіру және *integer* – толтырылған, қалпына келтірілген деген мағынаны білдіреді.

Педагогикада «әлеуметтік интеграция» термині XX ғ. пайда болды және алдымен АҚШ-та тек нәсілдік, этникалық аз халықтар мәселесінде, кейінгі онжылдықтарда эмигранттардың балаларына қатысты қолданылды. XX ғ. 60-ж. Еуропа континентінде мүмкіндігі шектеулі адамдарға (мүгедектерге) қатысты қолданыла бастады.

Педагогика тарихында Еуропалық білім беру тәжірибесіне бірге оқыту феномені («интеграция» емес нақ осылай аталған) деген педагогикалық идеяны енгізген педагог И.Г.Песталоцци (1746-1827) болды. Көру, есту, зият кемістігі бар балаларды сау балалармен бірге оқыту идеясы XIX ғ. бірінші жартысында еуропалық мұғалімдердің ойын жайлаған идея болды (Франция, Германия, Австрия т.б.).

Интеграцияның заманауи түрі шетелде тек XX ғ. екінші жартысында пайда болды. XX ғ. технологиялық және ақпараттық революция 70-ж. либеральдық-демократиялық реформамен бірлесіп экономикалық өрлеуге септігін тигізді, әрі педагогикаға да еніп гуманистік идеяларды, инновациялық теориялар мен технологияларды, оның ішінде теории и практики оқытудың интерактивтік және экологиялық жолдарының теориясы мен практикасын енгізуді жүзеге асырды.

Интеграциялық үдерістерді дамытудың түбегейлі қолға алынуында скандинавия елдері ұсынған «нормализация» концепциясы маңызд роль атқарды (Н.Э.Бенк-Миккельсен – 1959; Б.Нирье – 1968), әлеуметтік саясаттың мүмкіндігі шектеулі адамдарға қатысты заңды бекітілген позияциясының негізі - халықаралық құқықтық актілерге сәйкес мүгедектердің әлеуметтік өмір жағдайларын жақсарту (нормализация) («Адам құқығы туралы декларация» және т.б.). Нормализацияның құрылымдық бөліктерінің бірі интеграцияланған (инклюзивті) білім беру болды.

1994 ж. ЮНЕСКО эгидасымен Саламанка (Испания) қаласында ерекше білімді қажет ететін балаларға білім беру мәселесі бойынша Бүкіләлемдік конференция өтеді, мұнда халықаралық «инклюзия» термині мен оның қағидалары жарияланады. Инклюзивті білім беру мүмкіндігі шектеулі балалар мен жасөспірімдердің жалпы мектептердегі білім беру үдерісіне белсенді қатысуы ғана емес, негізінен жалпы білім беретін мектептердің оқыту жүйесінің барлық баланың қажеттіліктерін қамтамасыз ете алатындай болып тұтастай қайта құрылуы.

КСРО-да интеграцияланған оқыту идеясы жалпы білім беру жүйесінде де, арнайы білім беруде де ешқандай қолдау таппайды. КСРО ПҒА дефектология ҒЗИ эксперимент жүзінде ұзақ жылдар бойы зерттеледі (70-ж. – Э.И.Леонгард проф. Ф.Ф.Раудың жетекшілігімен; одан әрі – сол жерде 80-ж. бастап қазіргі кезге дейін Н.Д.Шматконың басшылығымен зерттеушілер тобы айналысуда). XX ғ. 90-ж. бастап Россияның бірқатар білім бері мекемелері (Москва, Санкт-Петербург, Новосибирск т.б.) интеграция режимінде жұмыс істей бастайды, бірақ Россияда инклюзивті білім беруді жүйелі түрде енгізу әлі жүзеге асқан жоқ. Көп жағдайда интеграциялық идеяларды дамыту инициативасы арнайы педагогика өкілдеріне тән болды.

Инклюзивті оқытудың негізгі принциптері:

1. Адам құндылығы оның мүмкіндігіне қарай қабілетімен, жеткен жетістіктерімен анықталады.

2. Әрбір адам сезуге және ойлауға қабілетті.

3. Әрбір адам қарым-қатынасқа құқылы.

4. Барлық адам бір-біріне қажет.

5. Білім шынайы қарым-қатынас шеңберінде жүзеге асады.

6. Барлық адамдар құрбы-құрдастарының қолдауы мен достығын қажет етеді.

7. Әрбір оқушы үшін жетістікке жету - өзінің мүмкіндігіне қарай орындай алатын әрекетін жүзеге асыру.

8. Жан- жақтылық адам өмірінің даму аясын кеңейтеді.

Инклюзивті білім берудің негізгі мақсаты - мүмкіндігі шектеулі балалардың танымдық ерекшеліктеріне, тұрғылықты жерлеріне сәйкес білім алу құқықтарын жүзеге асыру, оларды әлеуметтік бейімдеу және қоғамға интеграциялау; бала тәрбиесіндегі ата-ананың ролінің маңызын арттыру.

Инклюзивті білім берудің міндеттері:

ерекше білімді қажет ететін балалардың дамуындағы заңдылықтарды зерттеу;

жалпы білім беру және арнайы білім беру жүйелерін зерттеу;

ерекше білімді қажет ететін балалардың ерекшеліктерін ескеретін білім беру бағдарламаларын құру және жүзеге асыру;

жалпы білім беретін мектептердегі түзетушілік жұмыстардың мүмкіндігін анықтау және сәтті жүзеге асуын болжау;

инклюзивті білім алу қолжетімділігін қамтамасыз ету (көлік, әлеуметтік қарым-қатынастар, білім беру мекемесінің сәулеті (архитектура) және т.б.);

ТИБК–ның міндеттері:

- 1) жеке түзеу-дамыту бағдарламаларын (бұдан әрі – ЖДБ) іске асыру;
 - 2) мамандардың тәртіпаралық тобында кемтар балалардың проблемаларын, мүмкіндіктерін және қажеттіліктерін кешенді зерделеу (командалық бағалау);
 - 3) сөйлеу, көру, есту, қимыл-қозғалыс аппаратында, сезімдік-ерік ортасында, оқуында, қарым-қатынасында, мінез-құлқында және басқа да бұзылыстары бар мектепке дейінгі жастағы балаларды кіріктіру мақсатында кешенді психологиялық-педагогикалық көмек көрсету;
 - 4) жалпы дамыту үлгісіндегі мектепке дейінгі ұйымдарда тәрбиеленетін даму мүмкіндігі шектеулі балаларды психологиялық-педагогикалық қоса алып жүру;
 - 5) отбасы жағдайында мүмкіндігі шектеулі балаларды оқыту мен тәрбиелеу мәселелері бойынша ата-аналарға (басқа заңды өкілдерге) кеңес беру және оларды оқыту;
 - 6) балалардың психофизикалық жағдайы, даму мүмкіндіктерінің ерекшелігі мәселелері бойынша аталған санаттағы балалармен жұмыс істейтін мектепке дейінгі ұйымдардың педагогтарына консультациялық көмек көрсету.
7. Түзеу арқылы дамыту жұмысы міндеттерінің өзгеруі бұрынғы кезеңдерде қол жеткізген нәтижелерді ескере отырып, қайтадан командалық бағалау бойынша өткізіледі (ЖДБ-ны іске асыру мониторингі).

8. Жұмыстың негізгі әдісі ретінде «командалық әдіс» қолданылады. Бұл әдістің негізіне біртұтас команда құратын мамандардың біріккен жұмысын болжайтын және тәртіпаралық қарым-қатынас технологияларына сәйкес әрекет ететін тәртіпаралық тәсіл жатады. Командалық бағалау жылына 2 рет немесе ЖДБ-ның көрсеткіштері бойынша жүргізіледі.

9. Команда құрамына әртүрлі бейіндегі білікті педиатрлар, балалар неврологы, физиотерапевтер, дене шынықтыру, сауықтыру дәрігері, ортопедтер, психиатрлар, сурдологтар, офтальмологтар, психолог, дефектолог-мұғалімдер (логопедтер, тифлопедагогтар, олигофренопедагогтер, сурдопедагогтер), әлеуметтік қызметкерлер, дене шынықтыру пәнінің мұғалімдері, уқалап емдеу мамандары кіреді. Команданың форматы мен құрамы баланың жағдайы мен оның қажеттілігіне, сондай-ақ ұйымның мүмкіндігіне байланысты өзгеріп отырады.

10. Жоғарыда аталған мамандардың кейбірі болмаған жағдайда, мамандардың ұсынысы бойынша меңгеруші ата-аналарды диагностикалық орталықтарға, балалар емханаларына, генетикалық кеңес орталықтарына, білім берудің арнайы ұйымдарына жібереді.

11. ТИБК-ға балаларды қабылдау психологиялық-медициналық-педагогикалық кеңес қорытындылары, баланың жағдайы туралы медициналық қорытынды, ата-аналардың (немесе басқа заңды өкілдердің) өтініштері негізінде жыл бойы бос орындар бар болған жағдайда жүргізіледі.

12. ТИБК-дағы бала орны ТИБК мен ата-аналар (немесе өзге де заңды өкілдер) арасындағы шарт болған жағдайда сақталады.

13. ТИБК-ның түзеу-дамыту үдерісін ұйымдастыру оқу жоспарымен және меңгеруші мен әдіскер бекіткен сабақ кестесімен және жеке түзеу-дамыту бағдарламасымен регламенттеледі.

14. ТИБК ата-аналардың (басқа заңды өкілдердің) қалауы бойынша қосымша ақылы қызмет көрсете алады. Баланың жағдайы мен оның қажеттілігіне байланысты жеке білім беру жоспары негізінде түзеу-дамыта отырып оқыту процесін басқару үшін есепке алу және есеп беру қызметі бойынша белгіленген мерзімге атқаратын қызметтердің тізімі құрылады.

15. Жеке қызметтер тізбесінде оқу жоспарына сәйкес әр балаға арналған ең аз сағаттар саны көрсетіледі. Баланың жағдайына байланысты сабақтар мен кеңестер реті аптасына еселеніп бес ретке дейін көбейтілуі мүмкін.

16. Баланы ТИБК-дан басқа білім беру ұйымына ауыстыруды ТИБК мамандарының қорытындысы негізінде ата-аналардың келісімімен білім беру басқармасының органдары жүзеге асырады.

3. ТИБК-ның түзеу-дамыту процесін ұйымдастыру

17. ТИБК-да оқыту отбасындағы қарым-қатынас тіліне, ата-аналардың сұранысына байланысты жеке түзету-дамыту бағдарламасына сәйкес мемлекеттік, орыс, ағылшын немесе басқа да тілдерде жүргізіледі.

18. ТИБК-дағы түзеу-дамыту үш түрлі ұйымдастыру нысанында жүргізіледі: 1) қысқа мерзімді топтарда оқыту; 2) мектепке дейінгі жастағы балаларды жеке оқыту; 3) ата-аналарға (немесе басқа заңды өкілдерге) кеңес беру.

19. ЖТБ (жеке түзеу-дамыту бағдарламасы) балалардың психофизиологиялық дамуының, мүмкіндіктері мен қажеттіліктерінің жеке ерекшеліктері ескеріле отырып әзірленеді.

20. Жеке және топтық сабақтардың ұзақтығы 20 минуттан, ата-аналарға кеңес беру және топтық бағалау 45 минуттан кем емес уақытта жүзеге асырылады.

21. Мектепке дейінгі жастағы балаларды қысқа мерзімді топтарда оқыту ТИБК-ға балалардың аптасына үш рет (12 апталық бағдарламамен) күннің бірінші немесе екінші жартысында баруын қарастырады. Баланың күнделікті топта болу ұзақтығы – 4 сағат (60 минуттан). Топтар бір жас немесе әртүрлі жас принципі бойынша психофизиологиялық дамуының ауытқу дәрежесінің ауырлығына және типіне қарамастан жинақталады. Топтың толымдылығы 10 баладан аспайды. Психофизиологиялық дамуының ауыр және күрделі ауытқулары бар балалар (2-3 бала) болған жағдайда топтардағы балалардың саны 6 адамға дейін кемиді.

22. Балаларды жеке оқыту әр баламен түзеу-дамыту сабақтарын жүргізуді қарастырады. Сабақтар саны оқу жоспарымен анықталады. Ата-аналар сабақтарға қатыса алады, баламен өзара қарым-қатынас жасауға және сабақтарды үй жағдайында жүргізуге үйренеді.

23. Ата-аналарға кеңес беру дамуының ауытқу күрделілігі дәрежесіне және ата-аналардың педагогикалық құзыреттіліктеріне байланысты ата-аналармен және олардың балаларымен жиі кездесулер түрінде жүзеге асырылады.

24. Диагностикалық бақылау түзеу-дамыту курсы жүргізу алдында және аяқталғаннан кейін, сондай-ақ ерте жастағы балалар үшін әр үш айда, мектепке дейінгі жастағы балалар үшін әр жартыжылдықта жүргізіледі. Қорытындыны ТИБК мамандары әлеуметтік-медициналық және психологиялық-педагогикалық тексерудің соңғы нәтижелері негізінде шығарады.

Бірінші бағыт — балалардың дамуындағы ауытқуларды ерте анықтау және түзету жұмыстарын да мүмкіндігінше ерте кезеңде ұйымдастыру. Мектепке дейінгі жаста дер кезінде көрсетілген көмек баланың мектепте оқуға даярлығын жоғарылатады, оқуда кездесетін қиындықтардың алдын алады.

Екінші бағыт — балалардың дене бітімдік және психикалық ерекшеліктеріне сәйкес білім алу құқықтарын жүзеге асыруда көпнұсқалы жағдайлар туғызу.

Үшінші бағыт - интеграцияланған инклюзивті білім беру.

«Бәріне бірдей мүмкіндік» принципін ұстанатын инклюзивтік білім беру үдерісі арнайы білім берудің перспективалық дамуы болып табылады. Бұл термин «Сапалы білім -барлығы үшін» түсінігімен бірге қолданылады.

Эпизодтық интеграция моделі - ерекше білімді қажет ететін балалармен қалыпты деңгейлі балаларды біріктіріп оқыту мен тәрбиелеу жұмысын жүйелі жүргізуге жағдайы жасалмаған арнайы мектепке дейінгі және мектеп ұйымдарына арналған.

Эпизодтық интеграцияның мағынасы болып анық күрделі даму бұзылыстары бар балалардың құрдастарымен аз ғана мөлшерде болса да өзара байланысқа түсуін ұйымдастыру, мүмкіндігі шектеулі балалар оқытылатын арнайы (түзету) мекеме жағдайында қалыптасатын әлеуметтік қарым-қатынастағы объективті шектеулерден асу табылады.

1) аралас түрлі интеграциялық оқыту – даму бұзылысы бар оқушы қалыпты деңгейлі құрбыларымен бір сыныпта оқиды, және де дефектолог–мұғалімнің, логопедтің, психологтың жүйелендірілген көмегін алады.

2) Жартылай – даму бұзылыстары бар оқушылар қалыпты деңгейлі құрбыларымен қатар білім беру бағдарламасын меңгере алмайды; бұл жағдайда олар жарты күнді арнайы сыныпта, басқа жыртысын қалыпты сыныпта өткізеді.

3) Уақытша – арнайы сыныптарда оқитын балалар қалыпты сыныптардағы оқушылармен айына 2 реттен кем емес бірге серуендеуде, мерекелерде, жарыстарда, тәрбиелік мәнді іс-шаралар өткізуде кездеседі.

4) Толық түрдегі интеграциялық оқыту – даму бұзылыстары бар 1-2 бала балабақшаның қалыпты топтарына немесе сыныптарға қосылады (тілдік бұзылыстары бар балалар, нашар көретіндер немесе кохлеарлы имплантанттары бар балалар); бұл балалар психофизикалық, тілдік даму деңгейлері бойынша жасерекшелік көрсеткіштеріне сай және де қалыпты деңгейлі құрдастарымен бірге оқуға психологиялық тұрғыдан дайын; түзету көмегімен олар оқытылатын орындарында қамтылады.

Әдебиеттер тізімі

1. Малофеев Н.Н. Становление и развитие государственной системы специального образования в России: Дис. в форме научного доклада. д.пед.н.- М.,2006(96).
2. Малофеев Н.Н. «Почему интеграция в образование закономерна и неизбежна» // Альманах ИКП РАО, №11/2007.
3. Назарова Н.М. Закономерности развития интеграции как социального и педагогического феномена// Компенсирующее обучение: опыт, проблемы, перспективы.-М., 2006 (96).
4. Архипова Е.В. Основы методики развития речи у учащихся.- М., 2020
5. Ворошина Л.В. Творческое и речевое развитие гиперактивных детей. — М., 2019